
VALERIJ PERELEŠIN,

EEN DICHTER MET DRIE VADERLANDEN

J.P. HINRICHS

1

In *Brieven aan Hans Feriz* lezen we niet alleen, dat Slauerhoff in Tanger een Russische chauffeur had, die bereid was hem *met zijn auto tot het einde der aarde te vergezellen - tegen vergoeding der kosten*, Maar ook dat hij in Dairen, nabij Port Arthur, een paar Russische cabarets en enige Rus(sin)nen kende. Verwijzingen naar Russen in China, nu in Shanghai, komen ook voor in zijn verhaal 'Larrios': *"Den eersten nacht al waren wij ons gageoverschot kwijtgeraakt aan de Russische dranklokalen en bleven aan boord ..."*, *"Den heelen verderen dag liep ik The Bund op en neer, soms even uitrustend in het Russische theehuisje in het smalle wayside park waar het wrakhout van de grote stad en de schepen samenspoelt. De beachcombers, de verhongerde Russen, de prostituées die geen werk meer kunnen krijgen, de rickshawkoelies die niet meer kunnen lopen..."* Citeren kan men in dit verband ook uit de reisbeschrijving 'Een dode stad in Oost-Azië' en de *Brieven van Slauerhoff* aan Arthur Lehnig.

Veel directer maakt Slauerhoffs vriend Terborgh van Russische aanwezigheid in China gewag in zijn verhaal 'Diaspora'. Hierin beschrijft hij een paasdienst in een Russisch-Orthodoxe kerk in Peking en een aansluitende ontvangst bij een Russische generaalsweduwe: *"Bebaarde gezichten, Christus-koppen, brede Slavische gezichten en smalle uitgeteerde; kozakkenuniformen, avondkleding en geklede jassen, die veeleer in de wereld van Gogols helden leken thuis te horen: merkwaardig stijve pakken, slechtgesneden en ongewoon van stof, die men vermoedelijk ergens in Siberië had gedragen, nog voor het begin van alle tegenslag"*.

Hiermee verhaalt Terborgh niet van een incidentele Russische aanwezigheid — zoals in het geval van Slauerhoffs chauffeur in Tanger —, maar over een ware gemeenschap, die zelden door buitenlanders is beschreven en als gevolg van de Tweede Wereldoorlog, de Sovjet-bezetting van de Mantsjoerije en de Chinese revolutie voorgoed verdween. Een van de weinige plaatsen

waarin de Russische emigratie in het Verre Oosten nog voortleeft, is het werk van de Braziliaanse staatsburger V.F. Salatko-Petrisčë, die in de Russische literatuur bekend is onder zijn pseudoniem Valerij Perelešin.

Het poëtische werk van Perelešin is bijna onvindbaar. Vier van zijn negen dichtbundels zijn in een zeer lage oplage gedrukt in Mantsjoerije, kort voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog. De overige bundels verschenen in de jaren 1968-1976 in West-Duitsland, maar belandden zelden in bibliotheken. Voeg daarbij de onbekendheid van de auteur voor het Westerse publiek — dat hij in *The Penguin Book of Homosexual Verse* staat, is toeval — en begrijpelijk wordt de reactie van de lezer, die, bij eerste kennismaking met de kleine bloemlezing uit Perelesins poëzie, die ik in 1983 publiceerde¹, geloofde dat alles door mij verzonnen was.

In deze bijdrage wordt het leven en werken geschetst van Valerij Perelešin, als voorbeeld van iemand uit de Russische literatuur, die weliswaar nooit direct onderdrukt is als schrijver, maar wiens levensloop en schrijverschap onlosmakelijk verbonden zijn met de druk die de politieke geschiedenis uitoefent. Ik zou geen andere auteur kunnen noemen, die zowel voor de Russische als de Chinese revolutie moest vluchten en vervolgens door de Amerikanen als vermeend spion het land werd uitgezet. Historische ontwikkelingen brachten Perelešin lange tijd in zó'n geïsoleerde positie, dat hij twintig jaar niet meer kon publiceren.

Valerij Perelešin is op 7 (20) juli 1913 in Irkutsk geboren, waar zijn vader werkte als ambtenaar bij de Siberische spoorwegen. Toen zijn moeder hem en zijn broer Viktor in 1920 naar Harbin in Mantsjoerije meenam, waren zijn ouders gescheiden, al zou korte tijd later zijn vader zich ook in Harbin vestigen. *"Mijn vader stierf in Harbin, toen ik al in Brazilië was. Tussen mijn familiepapieren zullen wel gegevens zitten over de geboortedatum van mijn vader en de datum van het huwelijk met mijn moeder. In Harbin werd mijn moeder snel na aankomst nominaal de vrouw van de directeur van het pensioenfonds van de Chinese Oostelijke Spoorwegen. Mijn moeder was vierendertig, hij vierenzestig. Tot 1924 was ons leven paradijselijk: een grote ambtswoning met tuin en erf, een rijtuig met paarden. Maar in 1924 gingen de spoorwegen over in gezamenlijk beheer van China en Sovjet-Rusland en moest hij het veld ruimen".*²

De Russische aanwezigheid in Mantsjoerije dateert van het einde van de vorige eeuw, toen de Chinese regering tsaristisch Rusland het recht gaf een spoorlijn door Mantsjoerije aan te leggen, die de Trans-Siberische lijn verbond met Vladivostok. Ook werd een lijn zuidwaarts naar Port Arthur aangelegd. De nederlaag in de oorlog met Japan (1904-1905) bracht de Russische invloed terug tot het Noorden, terwijl de Japanners de Zuidelijke sectie van de spoorlijn overnamen.

Ten tijde van de Russische revolutie woonden er vele duizenden Russen in Harbin, het huidige Pin-tjiang, de strategisch aan de Soengari-rivier gelegen stad in centraal Mantsjoerije. Van de kwart miljoen Russen die in de jaren 1918-1922 naar het verre oosten vluchtten, vestigden zich meer dan de helft

in China, voornamelijk in Mantsjoerije. In 1922 maakten de Russen een kwart uit van Harbins half miljoen inwoners. Daarnaast waren er driehonderdduizend Chinezen en enkele tienduizenden Koreanen en Japanners. Ook wemelde het er van minderheden uit het Russische rijk: Armeniërs, Georgiërs, Polen, Oekraïners en meer dan tienduizend Russische joden.

Het Russische deel van de stad moet er ongeveer hebben uitgezien als een provinciestad aan de Wolga. Alle opschriften waren in het Kiryllisch, er waren kerken, kloosters, Russische dag- en weekbladen en scholen en een groot aantal instellingen die door de spoorwegen, waaraan de stad haar welvaart dankte, werden gesubsidieerd: een Juridische Faculteit, een Polytechnisch Instituut, een symfonieorkest en een operahuis, waar zelfs Šaljamin heeft opgetreden. Al met al was Harbin na de revolutie het laatste overblijfsel van het oude Rusland. Nietemin kon *"in een gezin de één Sovjet-burger zijn, een tweede Chinees staatsburger, een derde emigrant. Kenmerkend was het dat ondanks de ideologische tweedracht studenten met een Sovjet-oriëntatie op hogere leerinstellingen samen studeerden met emigranten-studenten, zonen van tsaristische generaals en kolonels en dat het op de middelbare scholen ook zo was"*.³ Met Sovjet-burgers wordt hier bedoeld: emigranten die nadat de spoorwegen gedeeltelijk onder het gezag van de Sovjetunie kwamen een Sovjet-paspoort aanvroegen. Aan de Sovjet-invloed kwam een einde in 1932, toen de Japanners Harbin bezetten. Het aantal Russen in de stad nam snel af – vele vluchtten naar Peking, Shanghai en Tiensin –, maar Harbin bleef tot het einde der dertiger jaren het centrum van de Russische emigratie in het Verre Oosten.

Ook Perelešin bleef. Na de lagere school, het YMCA-gymnasium – waar hij zijn voortreffelijke beheersing van het Engels aan dankt – doorliep hij de Juridische Faculteit. Zijn eerste gedicht verscheen in 1928, zijn eerste dichtbundel in 1937. In dat jaar ging hij theologie studeren en in het jaar daarop werd hij, mede om zijn homoseksuele geaardheid te verbergen, monnik in een Russisch-Orthodox klooster in Harbin. In 1939 zond de geestelijkheid Perelešin, die toen als 'vader German' door het leven ging, naar Peking; in 1943 moest hij vandaar naar Shanghai.

In Shanghai kwam niets tot stand wat vergeleken kon worden met Russische instellingen zoals die in Harbin bestonden. *"Kranten en tijdschriften verschenen en verdwenen weer en verenigingen waren zelden levensvatbaar (...). De stad was te groot, en de Russen raakten er in zoek, als een paar druppeltjes in de zee. Hierbij moet men opmerken, dat het Russische Shanghai (en in nog sterkere mate het Russische Harbin) de Russische taal en de Russische tradities onvergelijkelijk veel zuiverder bewaarde dan die Russische emigranten, die in Europa of de Verenigde Staten terecht kwamen. China legde aan niemand zijn stempel op wat taal en cultuur betreft en in China kon men decennia leven zonder daarbij ook maar één woord Chinees te leren"*.⁴

In Shanghai heeft Perelešin, evenals in Peking daarvoor, een innige vriendschap met een Chinees. Hierover verhaalt hij openhartig in zijn autobiografie in versvorm *Gedicht zonder onderwerp*; de houding ten opzichte van zijn religieuze taak verandert:

*Omdat ik kennelijk de voorkeur durfde
te geven aan ander vreugden
was de godslasterlijke liturgie
al geen goud meer, maar een geste,
en mijn hart trilde niet meer,
maar knarste geïrriteerd,
de tong ijde bij de ektenieën,
als een aanklager over een wetsartikel, 5*

Ondertussen eindigde in het Verre Oosten de oorlog:

*De Japanse gendarmes zijn al in de ketenen
en wachten de galg,
en zij zullen meer dan eens op aarde terugkeren
als dragers van een vreselijk karma:
voor onze pijn en gezucht en gesteun
straft hen de God der boeddhisten. 6*

De briefwisseling met zijn broer Viktor, die in 1940 naar de Verenigde Staten wist te emigreren, omdat hij in het bezit van een ingenieursdiploma was, kwam weer op gang. Ook Perelešin doet een poging naar Amerika te emigreren. Voor het daarvan kwam kreeg hij, dankzij zijn goede kennis van het Chinees die hij reeds in Harbin had opgedaan, een aanbieding om te komen werken in het kantoor van TASS te Shanghai:

*...om in leven te blijven
ging ik bij de beulen dienen!
Het kantoor van TASS...Rijen typmachines,
getik, geklets. In een dichte rook
doemt een bebaarde monnik op
in een goedkoop kleed en met een kruis,
de enige zonder sigaret. 7*

Op de laatste dag van het bestaan van het Amerikaanse consulaat in Shanghai krijgt Perelešin — die dan al enige tijd geen monnik meer is — een visum. Vanuit Tiensin, waarheen zijn moeder vanuit Harbin was gekomen om afscheid te nemen, kon Perelesin zich inschepen naar Amerika. Het was toen maart 1950. Na een maandenlange internering in San Francisco werd Perelesin op 8 september 1950 naar China teruggestuurd: *"De Amerikanen stuurden me weg als vermeend agent van de Chinese of Sovjet-communisten. In Tiensin vermoedden de Chinezen dat de uitwijzing geësceneerd was en dat ik nu een agent van de Amerikanen kon zijn. Maar de vraag naar Russisch was in die tijd enorm: gemakkelijk vond ik werk in het Chinese on-*

derwijs.

In Tiensin kwam op mijn verzoek een Chinese vriend uit Shanghai. De politie bespioneerde ons, samen met de burens van de jongen in het huis van een of andere oude heks. Ze loerden op ons tijdens het bezoek aan de badkamer. Van 5 juli tot 20 augustus 1951 zaten we in de gevangenis.

Mijn broer, die in San Francisco woonde, kocht visa voor mij en mijn moeder voor Brazilië. Op 18 september 1952 scheepten we ons in en voeren naar Hong Kong, waar we een halve maand wachtten op de oceaanstomer 'Tsjisadane'. In Rio de Janeiro kwamen we op 19 januari 1953 aan (op het hoogtepunt van de tropische hitte, die bijzonder warm was dat jaar). Ik kwam op een fictief contract, maar naar mijn werkgever ben ik geen enkele keer gegaan: van een werst af zie je dat ik geen technicus ben".⁸

In Rio de Janeiro werkte Perelešin eerst in een juwelierszaak, daarna op het kantoor van een meubelfabriek. Korte tijd gaf hij Engelse les bij Berlitz, voordat hij in 1957 een betrekking kreeg als bibliothecaris op de 'British Council'. Snel werd hij genaturaliseerd tot Braziliaan. Sinds februari 1983 woont Perelešin in een bejaardenhuis voor kunstenaars in Jacarepaguá, een voorstadsje van Rio de Janeiro.

Drie Vaderlanden

*Ik werd in juli geboren
aan de snelle ontembare Angara, –
geen koude maand
maar hitte herinner ik mij niet.*

*voor even stoeide met mij een dochter
van de Baikal, als met een jong hondje:
eerst aaide ze grof,
toen wierp ze me met een schop af.*

*en zonder besef van lengtegraden,
maar met een goed oog voor de schittering van het nieuwe,
kwam ik in het land van zijde en thee,
lotussen en waaiers terecht.*

*Geboeid door de taal met één lettergreep
(zijn zo niet engelen in het paradijs? ..)
had ik met eenvoudige liefde
mijn tweede vaderland lief.*

*Het leek of het lot simpel was:
nu extase, dan armoede,
maar uit China werd ik verdreven,
als uit Rusland – voor altijd.*

Weer buitenbeentje, weer in ongenade,
geef ik het restje van mijn dagen
aan het provinciale Brazilië,
mijn laatste vaderland.

De lucht is hier dik, haast vleselijk,
en wortel schietend in haar toverij
zullen stukjes van oude liederen sterven,
zonder betekenis.

(1971)

2

Dat de Russische literatuur uit Harbin grotendeels aan het literaire wereldje van Parijs — het centrum van de Russische emigratie tussen de twee wereldoorlogen — voorbijging, blijkt duidelijk uit een recensie van een verzamelbundel van Harbinse poëzie door de dichter Antonin Ladinskij: *'In het algemeen lijkt in Parijs het verre Harbin — of het gerechtvaardigd is, is een andere vraag — diepe provincie. Maar als je dit dunne bundeltje doorbladert, begin je te denken, dat er in Harbin mensen zijn die gedichten begrijpen, van gedichten houden en goede gedichten schrijven'*.⁹ In een met onwaarschijnlijk grote letters geschreven brief aan Perelešin uit de dertigere jaren schreef Ladinskij clichématig: *"Maar wat leeft U ver weg, ergens in een andere wereld"*.¹⁰

Perelešins eerste bundel, *Op weg*, (V Puti, 1937), is opgedragen aan en blijkens een mededeling in het colofon uitgegeven door zijn moeder. Het is gedrukt in de oude, voor de revolutie gangbare spelling, die Perelešin tot aan zijn vijfde bundel trouw bleef. In Harbin zouden nog drie bundels verschijnen: *De goede bijenkorf* (Dobryj ulej, 1939), *De ster boven de zee* (Zvezda nad morem, 1941) en *Offer* (Žertva, 1944). In 1940 verscheen een vertaling van Coleridge's *Rime of the ancient mariner*.

Pas in de vierde bundel — het feit dat het in een tijd van oorlog en bezetting mogelijk was in Mantsjoerije Russische boeken te drukken, is het signaleren waard — dringt een Chinese thematiek in Perelešins poëzie door: *"De in China terecht gekomen emigranten van de eerste 'lichting' merkten China niet op. Zij allen wilden geloven, dat de bolsjewieken snel zouden vallen, dat 'wij allen naar huis zullen gaan', dat (zoals Cvetaeva schreef) 'het niet nodig is gedemoraliseerd te raken' — en daarmee waren er des te minder redenen een paar jaar weg te geven met het leren van de ons vreemde Chinese taal. Ook ik merkte China niet op, totdat ik begon Chinees te leren om in de toekomst een afstudeerscriptie te kunnen schrijven over Chinees burgerrecht. De Juridische Faculteit werd onder druk van de Japanners in 1937 gesloten, maar ik was er al in geslaagd een diepe liefde op te vatten voor China, zijn taal en cultuur"*.¹¹

Dat het Russische culturele leven in het Verre Oosten zich buiten het ge-

zichtsveld van de Europese en Amerikaanse emigrantenkolonies afspeelde, blijkt uit Gleb Struve's standaardwerk *Russische literatuur in ballingschap* uit 1956, waarin we lezen, dat Perelesin "de meest getalenteerde en aangename" van de dichters in China was, dat "In zijn enige bundel (*Op weg*) geheel niet slechte gedichten" staan en dat zijn "lot onbekend is".¹²

De spoorloze verdwijning van Perelesin heeft ook zijn weerslag in Anthologieën van emigrantenpoëzie: vertegenwoordigd is hij in *Anker* (Jakor, Berlijn 1936), afwezig in *In het Westen* (Muza daispory, Frankfort am Main 1960) en *Samenwerking* (Sodružestvo, Washington D.C. 1967) om weer op te duiken in *Buiten Rusland* (Vne Rossii, München 1978). Perelesins eerste tijdschriftbijdrage buiten China verscheen in 1967 in het Parijse tijdschrift *Renaissance* (Vozroždenie); sindsdien treffen we zijn bijdragen in vele tijdschriften en kranten van de emigratie aan. Aangezien de laatste vijf jaar van zijn verblijf in China geen Russisch cultureel leven meer mogelijk was, heeft Perelesins afwezigheid in de Russische literatuur twintig jaar geduurd.

Stil heeft hij gedurende die jaren niet gezeten. Ik weet niet of hij zijn werk vaak vergeefs naar uitgeverijen en tijdschriften heeft gestuurd, maar een brief uit 1954, waarin een uitgeverij in New York de ontvangst van zijn dertien jaar later in eigen beheer uitgegeven vijfde bundel bevestigt, spreekt voor zichzelf¹³. Een bloemlezing uit de Chinese klassieke poëzie, die in 1970 verscheen, stond reeds aangekondigd op de binnenkant van het omslag van *Offer* (1944).

In *Het zuidelijke huis* (Južnyj dom, 1968) staan Perelesins meest geslaagde gedichten met een Chinees decor:

Vanuit de verte

*Het zal een gewone mistige morgen zijn in China.
Hanen kraaien. In de verte stommelt een tram.
Als gisteren en als morgen. Maar een vogel verlaat de zwerm
om de voortvliegende zwermen nooit meer terug te zien.*

*Een barrevoetse zon, om een of andere reden vroeg opgekomen,
vlucht een slonzige oever en eilanden op,
en de langharige maagden van de mist trekken zich terug,
nu ze hun mouwen boven de rivier hebben opgestroopt.*

*Je ontwaakt en staat op. En bij het wassen met het koude water
schud je een vergeten droom van de slaperige oogharen.
Je gaat de steeg door, zonder te zien dat boven je
een zwerm van vermoeide vogels zich uitstrekte.*

*Mijn hart keert terug naar geliefde streken,
om te sterven waar het zo dorstig beminde,
waar het vrij kon zijn en zuiver en moedig,
waar het in vuur stond...Al lang geleden doofde het,*

maar ook afgebrand leeft het verder -- in grauwe as en stof.
Zo leefde ik deze jaren, zonder te ontvlammen en te ademen.
Doof moet ik zijn geworden en mijn ogen vroeg blind,
of was het mijn ziel die doof werd en blind?

Je loopt de stegen tot de scheve brug, waar zo vaak
wij afscheid namen tot de volgende dag. Voor altijd vaarwel,
geluk dat niet wederkeert! Kalm en simpel weet ik:
op de dag dat ik sterf zal ik onherroepelijk terugkeren naar China.

(1953)

Na *Het zuidelijke huis* volgen nog vier bundels: *De Wip* (Kačel', 1971), een religieus getint boek, *Natuurreservaat* (Zapovednik, 1972), waarin de vlucht van de wereld hoofdthema is, *Vanaf de berg Nebo* (S gory Nevo, 1975) en *Ariel* (Ariel', 1976). De eerste bundel werd in München, de overige in Frankfurt am Main gedrukt. Alle boeken van Perelešin zijn privé-uitgaven, hoewel soms een uitgeverij op het titelblad vermeld staat. Dit is een normale gang van zaken in de Russische emigratie, ook bij vooraanstaande dichters: *Normale uitgeverij voor emigrantenboeken bestaan niet en allen geven op eigen kosten uit, soms onder het merk van een of ander tijdschrift of een uitgeverij, waarmee men over de kosten een afspraak heeft gemaakt*".¹⁴

In het algemeen kan men van de poëzie van Perelešin zeggen, dat die wat de vorm betreft steeds strenger is geworden en kwalitatief steeds beter. Zijn beste werk is een lyrische kamermusiek, vol transparante beelden en metonymen – metaforen ontbreken –, een poëzie, intellectueel van inhoud, elegant van vorm. die enerzijds vol jeugdige rusteloosheid is en anderzijds vol geestelijke verstillings. Het streven naar ascetisme is sterk aanwezig in *De goede bijenkorf* en *De wip*, terwijl *Ariel* vol zit met onhoudbaar hedonisme. In Perelešins poëzie vinden we niet alleen wisselingen van het geografisch decor, maar ook van waarden: het Orthodoxe geloof is de dichter soms even nabij als het ideaal van het Nirvana. De spanning tussen spiritualiteit en sensibiliteit – tussen ziel en lichaam – loopt als een rode draad door zijn poëzie, die ritmisch, niet inhoudelijk, een voortzetting is van de Russische intellectuele poëzie van de negentiende eeuw (de traditie van Baratynskij en Tjutčev e.a.).

Van Perelešin bestaan honderden ongebundelde tijdschriftpublicaties: gedichten, vertalingen, essays over de meest uiteenlopende onderwerpen en recensies. De belangrijkste is *Dichtwerk zonder onderwerp* (poëma bez predmet), een 8400 regels omvattend werk in acht 'zangen' van 14 regels per strofe. De eerste zes 'zangen' zijn in de jaren 1977-1980 gepubliceerd in het in Toronto: verschijnende tijdschrift *De Tijdgenoot* (Sovremennik)¹⁵; de laatste twee zijn niet gepubliceerd. *Dichtwerk zonder onderwerp* is een relaas over Perelesins levenslot tegen de achtergrond van de Russische emigratie in China, een hoofdstuk uit de geschiedenis waar zo weinig over bekend is, dat het behalve literaire ook cultuur-historische waarde heeft. Ook speelt Perelešin in op zijn afkomst en verdere wederwaardigheden. Een strikte chronologie is niet aangehouden: de lezer maakt voortdurend uitstapjes van China naar Brazilië of de Verenigde Staten, of wordt onderhouden over actuele zaken in de publiek

of de literatuurgeschiedenis. Van dit gedicht gaat een zeldzaam grote openhartigheid uit, niet in de laatste plaats, waar het de beschrijving van het seksuele leven van de auteur betreft:

*Niet volgens de smaak van oma's
en tantes zal mijn kroniek zijn –
al bijna een halve eeuw verdragen wij elkaar niet,
de voortplanters en ik.*¹⁶

Aan elke zang in *Gedicht zonder onderwerp* is een uitgebreid notenapparaat toegevoegd. In totaal staan daar zoveel namen in, dat het een uitgangspunt vormt voor de samenstelling van een 'Who was who in Russian China'. Geen geschiedschrijving over de Russische emigratie in China zal om dit werk – en veel ander werk van Perelešin – heen kunnen.

Het vertaaloeuvre van Perelešin is nauw verbonden met zijn levensloop. In China leerde hij Chinees, in Brazilië Portugees en uit beide talen heeft hij poëzie vertaald en in boekvorm gepubliceerd: *Gedichten op een waaier* (Stichi na veere, 1970), een anthologie van Chinese klassieke poëzie, *Li Sao*, een dichtwerk van de klassieke dichter Ch'ü Yüan, en *Zuiderkruis* Južnyj krest, de eerste anthologie in het Russisch van Braziliaanse poëzie. Naast deze drie in Frankfurt am Main gedrukte boeken bestaan er veel ongebundelde en ongepubliceerde vertalingen, onder meer van Wang Wei, Pessoa (voldoende voor een boekuitgave) en Luís de Camões. De vertalingen van Perelešin gelden als onovertroffen.

Vertalingen uit het Chinees, Russisch en Engels (de Engelse gedichten van Pessoa) staan ook in Perelešins in het Portugees gepubliceerde bundel *In oude leren zakken* (Nos odres velhos, Rio de Janeiro, 1983). Het verschijnen van deze bundel was al min of meer aangekondigd in een gedicht in *Natuurreservaat*, waarin we lezen: "*De lucht van de Baikal is op en nu schrijf ik met een woordenboek gedichten in het Portugees*". Roem als Portugees dichter is wat te veel gevraagd voor Perelešin, maar wellicht verwerft hij nog eens bekendheid als vertaler in het Portugees van Li Po en Blok.

3

In het levensverhaal van Perelešin wisselt het decor van Siberië tijdens de burgeroorlog naar Harbin onder de *warlord* Tso-lin, naar een Harbin onder de marionettenkeizer P'oei-i, van Peking naar Shanghai, van San Francisco naar Tiensin etcetera. Vele duizenden Russen die hun vaderland ontvluchtten, hebben zo'n weg afgelegd, in de meest wonderlijke varianten. Maar wat de emigratie in het Verre Oosten betreft – die veel minder omvangrijk was dan die in het Westen –, is Perelešin een van de weinigen, die het binnen de Russische cultuur tot een vooraanstaande positie heeft gebracht en zijn verhaal heeft kunnen vertellen.

Het wonderlijke van Harbin, de stad van Perelešins jeugd, was, dat het weliswaar buiten Sovjet-grondgebied lag, maar een Russisch leven kende, dat geënt was op het pre-revolutionaire Rusland; men kon er leven zonder zich van China iets aan te trekken. Wellicht daarom kon er een dichter van het formaat van Perelešin rijpen. Hij is de enige dichter die op zeer jeugdige leeftijd Rusland heeft verlaten, die zich binnen de Russische emigratie naam verworven heeft. Grote hedendaagse dichters als Ivan Elagin en Nikolaj Moršen hadden de leeftijd van student, toen ze uit de Sovjetunie wegvluchtten. Is het oude vooroordeel dat Russische schrijvers niet in een vreemde omgeving kunnen rijpen niet gewoon waar?

Perelesins leven ziet er kleurig uit, vol unieke ervaringen, maar zijn reizen vloeiden niet voort uit een romantische, dichterlijke aard, maar uit noodzaak. Hij heeft de opmerkelijke prestatie geleverd het, ondanks een geografische afgezonderdheid van de centra der Russische emigratiecultuur, tot een vooraanstaand auteur te brengen. Zijn grote taalgevoeligheid – van de Russische schrijvers in China kenden er maar drie Chinees – en een heleboel persoonlijke hardnekkigheid moeten hem geholpen hebben bij het vasthouden aan zijn eigen normen:

*...immers van poëzie is waarachtigheid
nodig en geen vernieuwing.*¹⁷

Perelešin is niet alleen conservatief te noemen, waar het zijn strenge eisen aan de formele kanten van de poëzie betreft: al op vijftienjarige leeftijd keerde hij de nieuwe orthografie van het Russisch de rug toe, en tot op de dag van vandaag schrijft hij handgeschreven brieven in de pre-revolutionaire spelling. Conservatisme blijkt ook uit zijn voortdurend gebruik van adellijke predicaten: nooit zal hij de naam Anatolij Štejger schrijven zonder er 'baron' voor te zetten, en ook in zijn vertalingen in het Portugees treedt Štejger als *barão* op.¹⁸

Perelešin is een verstokte voorvechter van de cultuur van het oude Rusland: *"Noemt U mij niet 'Geachte': dat is Sovjet-jargon. Onlangs heb ik alle brieven die met 'Geachte' beginnen in de vuilnisemmer gegooid. Voor U maak ik een uitzondering, als voor iemand die pas begonnen is kennis te maken met de Russische cultuur (die van het buitenland, niet die van de Sovjets). Meer bronnen zal ik niet, maar ik vraag U mij 'Beste' te noemen, of als U dat niet bevalt, 'Hoogegeachte'".*¹⁹ *"Voor de revolutie was de aanschrijfvorm 'geachte' ironisch. En voor ons, mensen van de oude Russische cultuur, betekent hij minder dan geacht, dat wil zeggen NIET geacht".*²⁰

Al met al doemen er bij Perelešin allerlei tegenstrijdigheden op: zijn poëzie is de ene keer diep religieus, de andere keer 'heidens'. Aartsconservatief waar het zijn houding de taal tegenover aangaat, is hij, zeker voor Russische begrippen, verbluffend modern waar het het doorbreken van maatschappelijke taboes betreft. Hij is niet de enige homoseksuele dichter uit de Russische poëzie. In een recensie noemde hij eens het rijtje *"I. Dmitriev, Aouchtin, Michail Kuzmin, baron Anatolij Štejger, Nikolaj Kljuev, Georgij Adamovič, Rjurik Ivnev"*²¹ – maar zelden zal in het Russisch zo vrijuit over seksuele zaken geschreven zijn als in Perelešins *Dichtwerk zonder onderwerp* of *Ariel*. Dat dit laatste zijn positie in de preutse wereld van de Russische emigratie weinig goed heeft gedaan, spreekt vanzelf. Voor zijn positie in de niet

minder preutse Sovjetunie maakt het niet veel uit: als emigrant maakte Perelesin toch al geen kans om officieel uitgegeven te worden. Nietemin circuleert werk van Perelešin in de *samizdat*, de ondergrondse pers.

Wat Perelešin achterlaat is een gigantisch oeuvre — over zijn ongepubliceerde werk hebben we het nauwelijks gehad —, dat meetelt in de traditie van de grote Russische poëzie, en een beeld van een wonderlijk dichtersleven, dat wel niet gauw zal vervagen. Hoe ongaarne ik ook vergelijkingen maak tussen schrijvers, ik kan er niet omheen bij Perelešin aan Von Platen te denken. Gemeen hebben zij hun homosexualiteit, enorme talenkennis, lange verblijf in het buitenland en hun classicistische eisen aan de vorm van de poëzie. En zoals deze met de moed der wanhoop dichtte "*Vielleicht nach Jahren, wenn der Körper Erde deckt, / Wird mein Schatten glänzend wandeln dieses deutsche Volk entlang*", bezingt ook Perelešin in het titelgedicht van de bundel *Vanaf de berg Nebo* de terugkeer naar het vaderland, dat, gezien de zes kinderjaren die hij er gewoond heeft en zijn vervreemding van de huidige bewoners, meer een mistig cultuur-historisch begrip is dan een geografisch gegeven:

...maar ik moet, volgens Gods beschikking,

*hier blijven. Vreemd aan het aardse paradijs
sterf ik als thuisloos zwerver,
maar in die streek zal ik onsterfelijk binnengaan!*

NOTEN

- 1 V. Perelešin, *Gedichten*. Keuze, vertaling en nawoord van J. P. Hinrichs (Leiden, 1983). Een nieuwe, omvangrijkere bloemlezing zal in 1985 verschijnen onder de titel *Vanuit de verte*.
- 2 Brief d.d. 5 mei 1984.
- 3 V. F. Salatko, Petrišče, "Russkie na Dal'nem Vostoke" in: P.E. Kovalevskij, *Zarubeznaja Rossija* (Parijs, 1971) 326 e.v.
- 4 *Ibidem*, 331.
- 5 "Poema bez predmeta" (VI/35) in: *Sovremennik*, nr. 45/46 (1980) 46.
- 6 *Ibidem*, (VI/36) 47.
- 7 *Ibidem*, (VI/43) 49.
- 8 Brief d.d. 26 oktober 1983.
- 9 A. Ladinskij, "Charbinski poëti" in: *Poslednie novosti* (27 juni 1935).
- 10 Brief van Antonin Ladinskij aan Valerij Perelešin d.d. 25 februari 1935. Deze brief bevindt zich in de Collectie Perelešin in de Leidse universiteitsbibliotheek, in het vervolg afgekort als 'Collectie Perelešin, LUB'.
- 11 Brief, d.d. 18 juli 1984.
- 12 G. Struve, *Russkaja literatura v izgnanii* (New York, 1956) 370. Van dit boek is in 1984 in Parijs een ongewijzigde herdruk verschenen (YMCA-Press).

- 13 Brief van 'Chekhov Publishing House' te New York aan Valerij Perelešin d.d. 28 januari 1954 (Collectie Perelešin LUB).
- 14 Brief van D.I. Klenovskij aan Valerij Perelešin d.d. 15 juni 1969 (Collectie Perelešin LUB).
- 15 I: *Sovremennik*, nr. 35/36 (1977) 127-153; II: *Sovremennik*, nr. 37/38 (1978) 70-95; III: *Sovremennik*, 39/40 (1978) 132-158; IV: *Sovremennik*, nr. 41 (1979) 29-58; V: *Sovremennik*, 42 (1979) 52-80; VI: *Sovremennik*, 45/46 (1980) 35-64.
- 16 "Poëma bez predmeta" (V/22) 59.
- 17 "Ibidem" (III/53) 149.
- 18 Valério Pereliéchin, *Nos odres velhos* (Rio de Janeiro, 1983) 97.
- 19 Brief d.d. 15 mei 1979.
- 20 Brief d.d. 20 juni 1979.
- 21 V. Perelešin, recensie van S. Parnok, "Sobranie Stichotvorenij" in: *Russian Language Journal* nr. 119 (1980) 206.